

Graphic novel of historisch stripverhaal?

Historische strips en hun bruikbaarheid voor het onderwijs

Graphic novel, true fiction, graphic nonfiction, graphic biography, virtual novel, comic strip novel, illustrated novel, ja zelfs enigszins sarcastisch: expensive comic book. En in het Nederlands: **grafische roman/biografie, beeldverhaal, striproman, historische strip, of gewoon 'stripverhaal';** er zijn vele manieren om de steeds groter wordende stapel stripboeken met een historische dimensie te omschrijven.

Ger Jan Onrust
is afdelingsleider
tweetalig onderwijs/
Technasium en
docent geschiedenis
op het Varendonck-
College in Asten.

Wie onderzoek doet naar stripverhalen met een historisch thema, loopt direct tegen een stevig probleem op: wat is eigenlijk een historisch stripverhaal? Er is een gigantische hoeveelheid strips die zich op een of andere wijze aan de geschiedenis spiegelt. Horen bijvoorbeeld de stripboeken van Asterix en Obelix erbij? Ze zijn immers onderwerp van serieus historisch onderzoek (aan de UvA). En wat doe je met de tientallen boeken die de Belgische uitgeverij Casterman uitgeeft? Auteur Jacques Martin, laat, in samenwerking met anderen, de blonde jongen Alex avonturen beleven in de klassieke oudheid, bij de Azteken, de Vikingen en in China, laat Tristan in de middeleeuwen rondreizen, schrijft over de Zonnekoning, doet in *Orion* een aantal Egyptische vertellingen en laat de Franse journalist Lefranc begin twintigste eeuw zo'n vijftien Indiana Jones-achtige avonturen beleven. Casterman is ook de uitgever van *Ernie Pike*, een van oorsprong Argentijnse strip over oorlogscorrespondent Pike, die getuige is op de slagvelden van de Tweede Wereldoorlog. In de Nederlandse versie zijn de 27 korte strips (minder dan tien bladzijden) gebundeld. Ook andere uitgeverijen, zoals Glénat (die de strip *INRI* heeft uitgebracht, een Zwitserse serie die speelt in de christelijke middeleeuwen), Dargaud (*De adelaars van Rome*; een gewelddadige avonturenstrip), Arboris (*De Vliegende Hollander*; VOC-fantasieën), Dupuis (*De laatste koningin*, over Cleopatra) en Le Lombard (*Buddy Longway*, een Amerikaanse trapper) hebben rijkelijk geput uit de geschiedenis en laten hun helden daar, veelal

staand tegenover een grote meerderheid, hun problemen oplossen. Het zijn allemaal boeken gericht op het standaard strippubliek: jongens van rond de tien jaar en ouder.

Educatief

Op een iets ouder publiek gericht zijn boeken als *De loopgraaf* van Eric Adam, Virginie Cady en Christophe Marchetti (uitgever Daedalus), een 'whodunit' spelend in de – realistisch getekende – loopgraven van het westelijk front. Ook *Ze waren met tien, 1 octobre 1812*, van Eric Stalner, over mysteries tijdens de terugtocht vanuit Moskou van het Napoleontische leger

Fragment uit Persepolis I van Marjane Satrapi, een strip over Iran.

heeft een geloofwaardig verhaal waarin goed en kwaad niet vanaf het begin duidelijk aanwijsbaar zijn. Een nadeel van dit soort series is dat het verhaal in meerdere delen wordt gepubliceerd. Dat nadeel hebben stripboeken die gemaakt zijn om jongeren iets te leren niet. NBD/Biblion had (school)bibliotheken in gedachten als afnemers van hun geschiedenisstrips over de levens van Cleopatra, Alexander de Grote, Columbus, Caesar, Sitting Bull en Spartacus. Bij *De Ontdekking*, *De Zoektocht* en *De Terugkeer* van Eric Heuvel en anderen, is nadrukkelijk aan een onderwijssetting gedacht en is er uitgebreid leerlingen- en docentenmateriaal voorhanden. Ditzelfde geldt voor de strips van Marc Verhaegen en Jan Kragt, die gaan over Michiel de Ruyter, de Vliegende Hollander, Antwerpen tijdens de Tweede Wereldoorlog, Nieuw Amsterdam/New York en Vincent van Gogh (zie *Kleio* recensies juli 2011).

Wat is een graphic novel?

Alle voornoemde boeken worden louter als (historisch) stripverhaal en niet als **graphic novel** geafficheerd. Waar moet een boek aan voldoen, wil het een *graphic novel* of *graphic biography* genoemd mogen worden? Het meest voor de hand liggende is natuurlijk dat het een boek is, maar dan wel een wat beter gebonden boek dan de meeste stripverhalen. Het is natuurlijk ook grafisch; tekeningen én tekst dragen het verhaal. Omdat het een strip is, hebben de personages die in het boek voorkomen tekst- en/of gedachteballonnen.

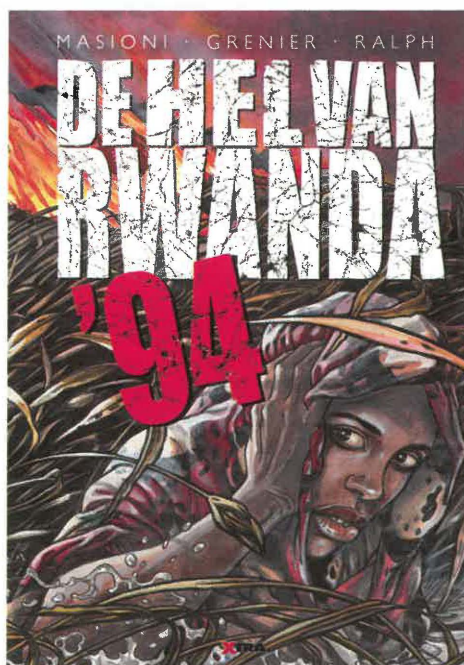
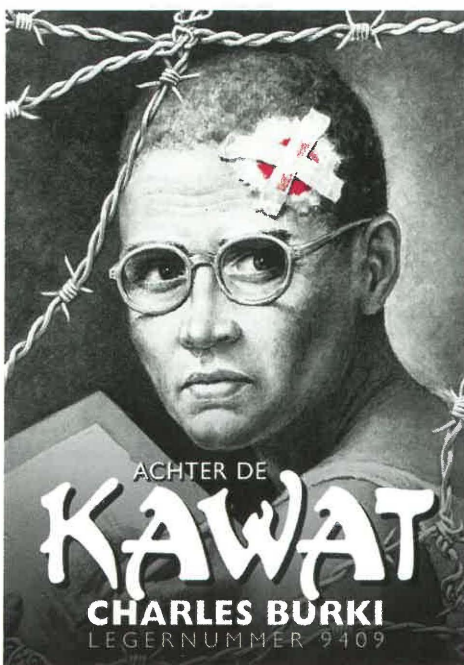
De boeken zijn meestal alleen in zwart-wit. In het boek staat een compleet verhaal, of zijn de eventuele delen zelfstandig leesbaar. Het onderwerp en de uitwerking van het onderwerp is serieuzer, literair; het is geen strip voor kinderen. Er wordt ook gesproken van 'literaire verstripping'. Om deze reden worden graphic

'Er wordt ook gesproken van 'literaire verstripping'.

Om deze reden worden *graphic novels* in boekhandels en in bibliotheken niet bij de *Suske en Wiske* geplaatst'

novels in boekhandels en in bibliotheken niet bij de *Suske en Wiske* geplaatst. Lambiek.net, de Nederlandstalige site over stripgeschiedenis, definieert een *graphic novel* als volgt: 'een gelaagd verhaal, verpakt in dwingend beelden'.

Voor de oorsprong van de graphic novel wordt vaak verwezen naar de Amerikaanse striptekenaar- en theoreticus Will Eisner. Of hij de term als eerste gebruikte is onbekend, maar zijn *A contract with God*, een verhaal uit 1978, wordt wel als begin van dit genre gezien. Achteraf zijn er - ook in Nederland (bijvoorbeeld, Thé Tjong King, *Iris*, uit 1968) - strips aan te wijzen die als beeldroman aan te merken zijn. Opvallend in veel romans is dat het stadsleven ten tijde van het interbellum fraai wordt geschetst. De bundel *Een contract met God* speelt bijvoorbeeld in The Bronx. *Berlijn* van Jason Lutes en *Parijs 25/44* van Dick Matena (die ook *Kaas* en *Het dwaallicht* van Elsschot, *Kort Amerikaans* van Wolkers en ►

Persepolis is een strip over de revolutie en de dictatuur van de ayatollahs in Iran.

De *Avonden* van Gerard Reve (verstripte) laten zelfs in de titel zien waar het verhaal speelt. Het recente *Stad van klei* van Milan Hulsing speelt in een hedendaagse Arabische setting; het zou zo Egypte van voor de revolutie kunnen zijn. En *Persepolis* van Marjane Satrapi speelt in een Arabisch land: Iran tijdens de revolutie en dictatuur van de ayatollahs. Natuurlijk, waar regels zijn, zijn uitzonderingen. Verreweg de meeste tekst in *Malcolm X* is toelichting, want het blijkt heel moeilijk om een personage echt tot leven te wekken als het levensverhaal in slechts 111 pagina's verbeeld wordt. De drie Nederlandstalige grafische biografieën over hem kennen dit manco ook: er moet te veel verteld en uitgelegd worden. De personages acteren in de gebeurtenis die in rechthoekige blokken worden uitgelegd.

Tweede Wereldoorlog

Dat er geweldige *graphic novels* zijn waar geen enkele tekstballon in voorkomt, bewijzen *Herinneringen, mijn jeugd op de puinhopen van het Derde Rijk* van de Duitse Nederlander Rudolf Kahl en *Achter de kawat*, de tekeningen en toelichting daarop van de in Japanse krijgsgevangenschap geïnterneerde KNIL-militair Charles Burki. Kahls herinneringen zijn vormgegeven als de oude *Tom Poes*-boeken; tekst onder een afbeelding. Wel met dit verschil dat de afbeeldingen soms wat groter zijn en de tekstlengte varieert. Standaard staan er vier afbeeldingen op een pagina. Kahl groeit op in een door bommen geteisterd Hamburg, in een kille omgeving, waarbij hij, Einzelgänger als hij is, steeds in de problemen komt. Hij spaart zichzelf, noch zijn omgeving. Het verhaal eindigt wanneer de 17-jarige Kahl eindelijk een plek heeft gevonden bij zijn moeder in Brazilië, maar zij pleegt zelfmoord wanneer hij voor zijn studie weer in Duitsland woont. Kahl verhuist daarna naar Nederland. Burki, die het Jappenkamp en de atoombom-overleefde, tekende tussen 1942 en 1944 het

kampeleven. In het interneringskamp begroef hij zijn tekeningen, na de oorlog heeft hij ze weer opgegraven en heeft hij er toelichtingen bij gemaakt. Deze werden in 1979 voor het eerst gepubliceerd. Burki laat zien dat het leven achter het prikkeldraad, in ieder geval voor de mannen, niet altijd heel zwaar was, aangezien de Japanners hen redelijk met rust lieten. Dat werd anders toen hij op transport moest, zijn schip getorpedeerd werd, hij vervolgens dwangarbeid in Nagasaki moest doen, waar hij – wonder boven wonder – de atoombom overleefde.

Natuurlijk zijn er *graphic novels* in meerkleurendruk. *Het leven van Anne Frank* van de Amerikanen Sid Jacobson en Ernie Colón is voor een jonger publiek en in kleur. Het is een brave biografie, met wat naïeve tekeningen, toelichtende achtergronden ('moment-opnamen' genoemd in het boek) waarbij lesmateriaal is gemaakt. Je kunt het moeilijk een 'gelaagd verhaal, verpakt in dwingende beelden' noemen, maar wel een geslaagde poging om de meer visueel ingestelde jongere bekend te maken met het persoonlijke verhaal van de Jodenvervolgung. Absoluut niet braaf zijn de tot op heden drie uitgebrachte delen van *Agent Orange*, de verstripte biografie van Prins Bernhard. Erik Varekamp en Mick Peet noemen hun boeken niet voor niets *true fiction*; het is inderdaad een op feiten, geruchten en veronderstellingen gebaseerd verhaal over de prins. Bernhard is een opportunistische antidemocraat, schuinsmarcheerder, netwerker, overtuigende nazi, charmeur, avonturier, et cetera. Dit alles wordt vermakelijk, maar ook overtuigend gepresenteerd. Achterin het boek zijn beredeneerde documenten te vinden, als ook korte biografieën van hoofdrolspelers; on-

derzoeker Gerard Aalders van het NIOD zou het hebben nagelezen. Hoewel het historisch onverantwoord is, is het zeer vermakelijk om te lezen en te bekijken.

'Het is de zoektocht, het persoonlijke verhaal, dat de graphic novels met een historische invalshoek zo sterk maakt'

Dat laatste kun je niet zeggen van *De hel van Rwanda '94*, het verzonden verhaal over Mathilde, een sterke Rwandese vrouw, die wordt opgejaagd, verwond, verkracht, getuige is van verschrikkingen en wordt beschoten. De auteur, Cécile Grenier, deed vijf jaar onderzoek, waarvan een half jaar in Rwanda, waarna zij concludeerde dat Belgen en Fransen de kiem hebben gelegd voor de latere verschrikkingen door verschillen tussen Hutu's en Tutsi's te benadrukken. De kleuren van het boek worden, naarmate het verhaal vordert, steeds donkerder. De pagina-achtergrond is zwart. Een tweede deel laat nog op zich wachten. In *Nietzsche. Vrijheid scheppen* van Maximilien le Roy wordt kleur ook nadrukkelijk gebruikt om een bepaalde sfeer te scheppen. De kleuren zijn ingetogen, net als de beelden en de teksten. Als schrijven schrappen is, dan is dat hier gelukt. Op indringende wijze wordt het leven en het werk van Friedrich Nietzsche geschetst.

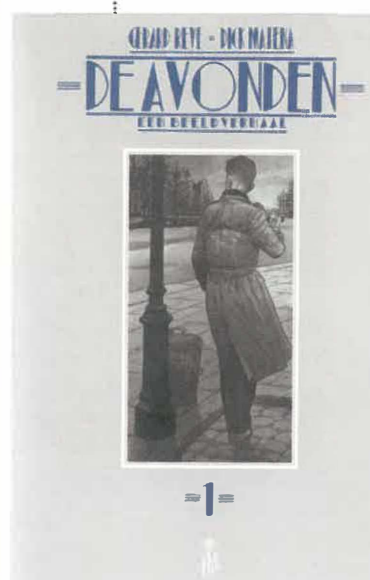
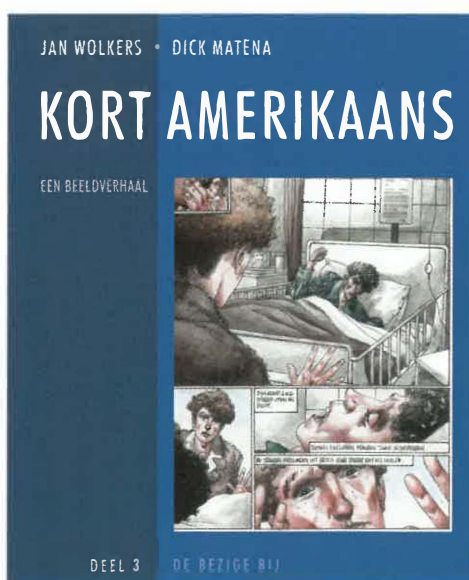
Persoonlijke biografieën

Het is de zoektocht, het persoonlijke verhaal, dat de *graphic novels* met een historische invalshoek sterk maakt. Grondlegger hiervan is natuurlijk Pulitzer-prijswinnaar Art Spiegelman. Zijn *Maus* blijft nog altijd onovertroffen in zeggingskracht. De strip vertelt het verhaal van de vervolging van zijn vader. Spiegelman heeft dat verbeeld middels muizen (joden), katten (Duitsers), varkens (Polen) en kikkers (Fransen). Het heeft hem tot een voorbeeld voor vele anderen gemaakt. Vanaf het moment dat je het boek opent, heeft het verhaal je te pakken. Met holle ogen kijken de grijze muizen op een zwarte achtergrond je aan. In het eerste deel lopen ze nog in burgerkleding met Jodenster, in het tweede deel dragen ze de zwartwit-gestrepte kampuutmonstering. Het zijn boeken die je niet weglegt, hooguit om erover na te denken.

Wie er zeker over heeft nagedacht is Peter Pontiac (Pollmann). *Maus* inspireerde hem tot *Kraut*, een lange, verstripte brief aan zijn zeer

overtuigde nationaalsocialistische vader (lid van onder meer het Zwart Front en WA-oorlogsjournalist, die later mysterieus verdween op Curaçao). Pontiac, die recent de Maarten Toonder-prijs voor zijn gehele oeuvre kreeg, schrijft en tekent wat hij van zijn vader weet. Tegelijkertijd is hij op zoek naar het antwoord op twee grote vragen: waarom fout? en waarom weg? Ter gelegenheid van de genoemde prijs is het boek opnieuw uitgegeven.

Maus en *Kraut* voldoen aan (bijna) alle criteria die een *graphic novel* tot een dergelijk boek maken. Dat geldt ook voor de twee stripdelen van *Rampokan* van Peter van Dongen, de boeken van Joe Sacco en de manga-stripserie *Hiroshima* van Keiji Nakazawa. In *Rampokan* is 'Johan Knevel' op zoek naar zijn roots, en dan vooral naar wat tijdens de politieke acties heeft plaatsgevonden. Journalist Joe Sacco schreef twee lange rapportages over zowel voormalig Joegoslavië als over de Palestijnse gebieden. Nakazawa laat in een tiendelige serie zijn kale alter ego Gen 'barrevoets' Nakakoa overleven in de keiharde wereld die Japan na de atoombom is. Ook hier zijn het de persoonlijke 'voetnoten' (een omschrijving

die Sacco gebruikt) die de verhalen rauw en indringend maken. Novellen of romans zijn het absoluut niet. Het zijn persoonlijke, grafische biografieën of geschiedenisboeken en dus kunnen ze, mits goed geïntroduceerd, een rol spelen in het geschiedenisonderwijs. ■

Op www.vgnkleio.nl vindt u de complete lijst met titels.

